

ЗВІТ

за результатами проведення першого циклу моніторингу щодо забезпечення функціонування державної мови в освітньому процесі в закладах загальної середньої освіти, 2022/2023 н. р.

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження проводилось Державною службою якості освіти України (далі – Служба) у співпраці з Уповноваженим із захисту державної мови, **з метою** виявлення та відстеження тенденцій щодо забезпечення функціонування державної мови в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО); визначення чинників, що впливають на мову спілкування учасників освітнього процесу в повсякденному житті та сприяють посиленню їхньої мотивації до підвищення рівня володіння українською мовою.

Завдання дослідження:

- виявити тенденції щодо забезпечення функціонування державної мови в освітньому процесі ЗЗСО;
- з'ясувати чинники, які впливають на вибір мови спілкування учасниками освітнього процесу;
- з'ясувати вплив мови на вибір контенту в мережі Інтернет учасниками освітнього процесу;
- вивчити само- та взаємооцінку рівня володіння державною мовою учасниками освітнього процесу;
- визначити чинники, які перешкоджають використанню державної мови учасниками освітнього процесу в повсякденні;
- визначити рівень мотивації учасників освітнього процесу для удосконалення знань з української мови;
- розробити рекомендації за результатами моніторингового дослідження.

Дослідження відбувалось шляхом онлайн-анкетування з 19 квітня до 4 травня 2023 року. Для розрахунку репрезентативної вибірки був використаний імовірнісний метод формування вибірки, яка охопила 70% ЗЗСО, розташованих у сільській місцевості, та 30% ЗЗСО, розташованих у містах. У Києві в дослідженні взяли участь усі райони міста.

Кількість респондентів:

Тип населеного пункту / Категорія респондентів	Учні / учениці	Батьки учнів / учениць	Учителі
Місто (селище міського типу)	6472	4268	1503
Село (селище)	9528	6290	2223
Загальний підсумок	16 000	10 558	3726

ХАРАКТЕРИСТИКА УЧАСНИКІВ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У моніторинговому дослідженні взяли участь 3726 вчителів, які працюють у початковій, базовій і старшій школі. Крім того, 61% із них мають понад 20 років

педагогічного стажу, 21% – від 11 до 20 років стажу, 12% – від 5 до 10 років стажу, а 7% – менше ніж 5 років стажу.

За результатами дослідження 86% опитаних учителів зазначили, що проживають у тому самому населеному пункті, що і до повномасштабної війни росії проти України. Аналізуючи дані в розрізі село / місто, можна зазначити, що серед цих вчителів переважають ті, які мешкають у сільській місцевості. Водночас 19% їхніх колег, які проживають у містах, були змушені покинути власні домівки та переїхати в інші населені пункти України (рис. 1).

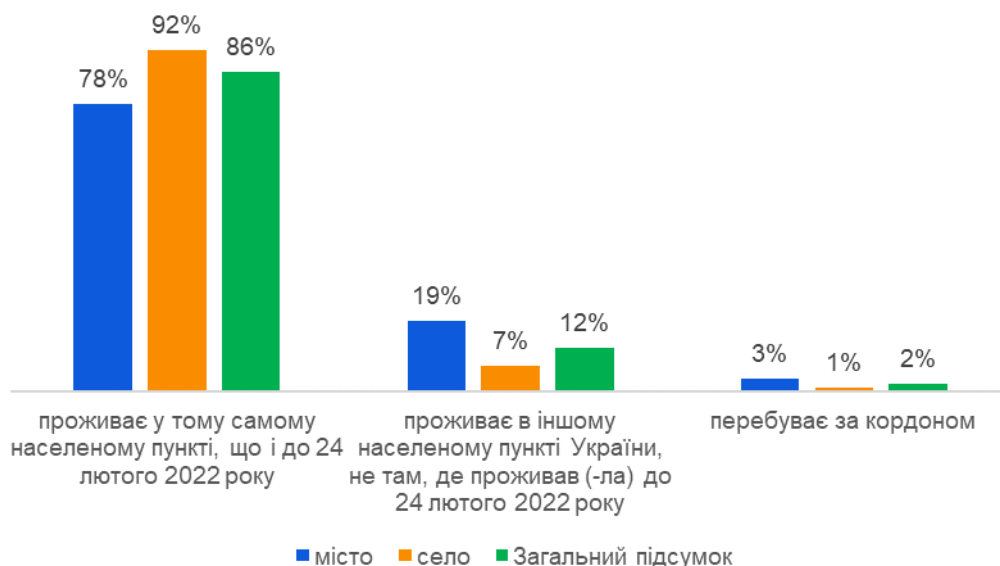

Рис. 1. Місце проживання вчителів на момент опитування (відповіді вчителів)

У межах дослідження було опитано 16 000 учнів / учениць із різних регіонів України: з них 42% – хлопці, 58% – дівчата. Зокрема, 22% учнів / учениць були з 8-х класів, 25% – з 9-х, 26% – з 10-х, 27% – з 11-х класів.

За свідченнями 82% батьків учнів / учениць, більшість дітей проживають у тому самому населеному пункті, що й до повномасштабного вторгнення росії в Україну. Проте 12% батьків вказали, що їм довелося переїхати з родиною в інші населені пункти України, а 6% зазначили, що їхні діти перебувають за кордоном. Крім того, аналізуючи результати дослідження з урахуванням село / місто, більшість переселенців проживають у містах (рис. 2).

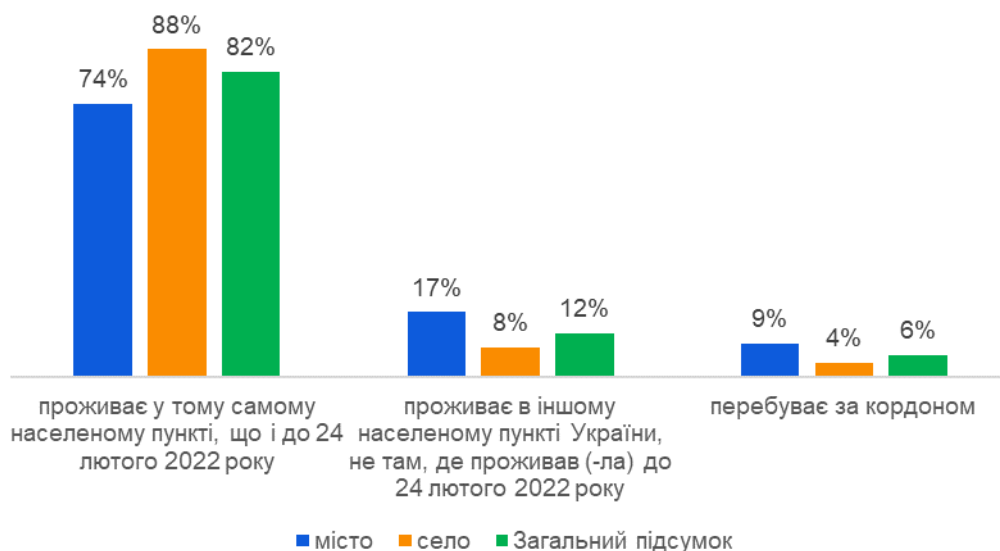

Рис. 2. Місце проживання учнів / учениць (відповіді батьків)

До того ж 92% опитаних батьків учнів / учениць вказали, що їхні діти продовжують навчатися в тому самому закладі освіти, що й до війни. 3% зазначили, що їхні діти перебувають за кордоном та поєднують своє навчання в місцевому закладі освіти з навчанням в українській школі. 5% вказали, що їм довелося змінити заклад освіти для своїх дітей.

Попри регіональну прив'язку учасників освітнього процесу 91–94% з них вважають українську мову рідною (рис. 3).

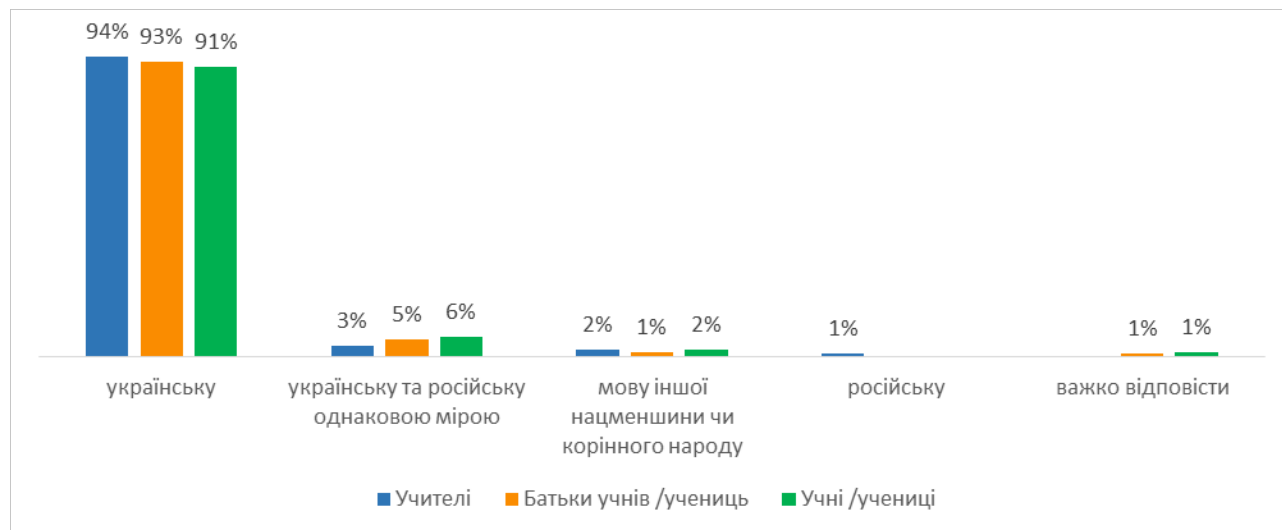

Рис. 3. Мова, яку учасники освітнього процесу вважають рідною

МОВА ОСВІТЬОГО ПРОЦЕСУ / СЕРЕДОВИЩА

За останні два навчальні роки спостерігається збільшення використання україномовних навчальних матеріалів учителями під час підготовки до навчальних занять. У 2021–2022 навчальному році 82% вчителів послуговувалися виключно україномовними матеріалами, а у 2022–2023 навчальному році цей показник зріс до 93%. Крім того, відсоток учителів, які використовували російськомовні матеріали, зменшився з 4% до 0% у відповідний період (рис. 4). Ця тенденція також відображається у відповідях батьків учнів / учениць і старшокласників (рис. 5). Такі зміни свідчать про зростаючу важливість української мови як основної мови комунікації у навчальному процесі.

Рис. 4. Мова, якій надають перевагу вчителі під час роботи з навчальними матеріалами (відповіді вчителів)

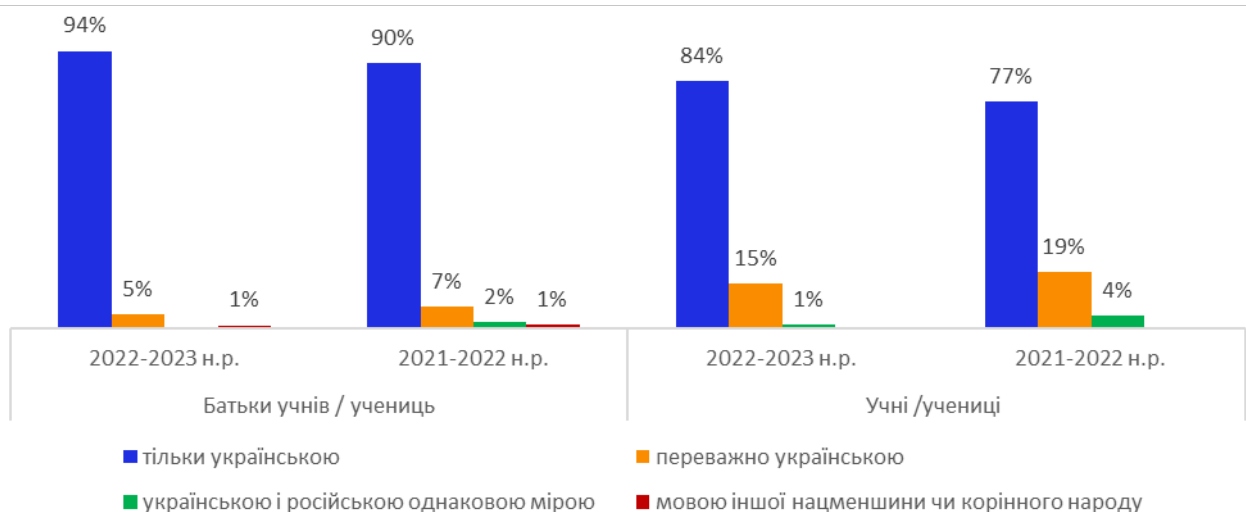

Рис. 5. Мова, якій надають перевагу вчителі під час роботи з навчальними матеріалами (відповіді батьків та учнів / учениць)

Освітній процес у закладах освіти відбувається виключно українською мовою, про це зазначили 93% опитаних батьків учнів / учениць (у 2021–2022 навчальному році цей показник становив 87%).

Такі навчальні предмети, як українська мова та українська література, відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні та розвитку національної ідентичності, культурного спадку та літературного надбання України. Ці предмети мають значення як для освіти, так і для виховання молодого покоління.

Більшість старшокласників під час опитування зазначили, що мають у середньому від двох до чотирьох занять на тиждень з української мови та української літератури (рис. 6).

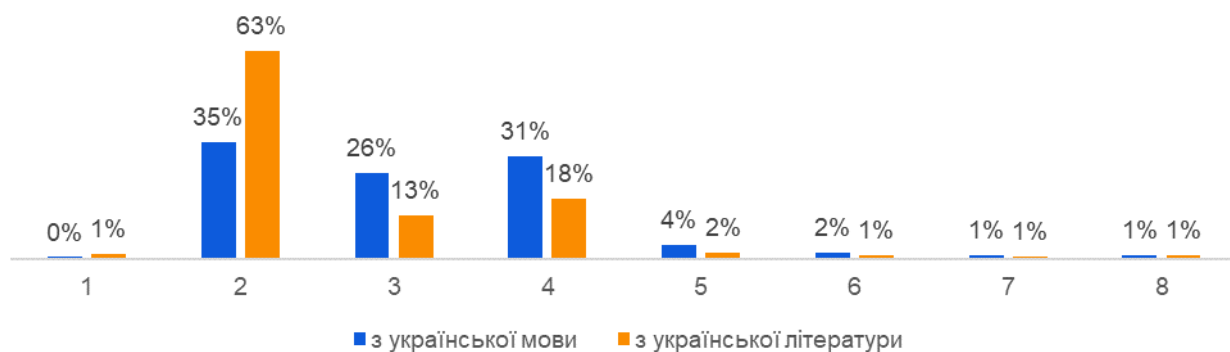

Рис. 6. Кількість занять на тиждень з української мови та української літератури у старшокласників (відповіді учнів / учениць)

71% учнів / учениць цілком задоволені тією кількістю навчальних занять з української мови та 74% з української літератури, що передбачені навчальним планом закладу освіти, де вони навчаються (рис. 7). Крім того, старшокласники однотайні в оцінці рівня їхньої задоволеності якістю викладання зазначених навчальних предметів (рис. 8).

Рис. 7. Ступінь задоволеності учнів / учениць кількістю навчальних занять на тиждень з української мови та української літератури (відповіді учнів / учениць)

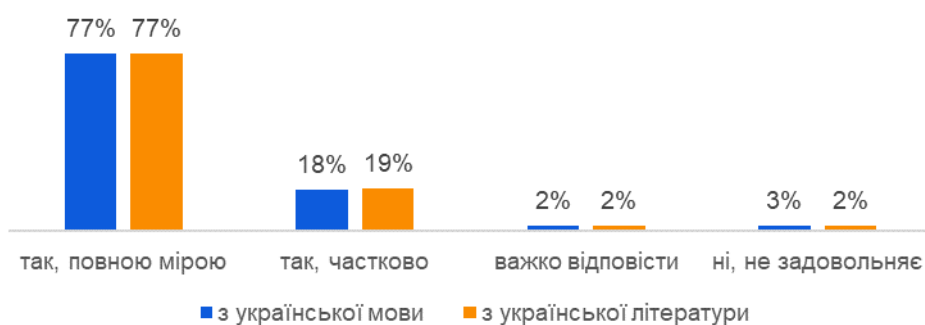

Рис. 8. Ступінь задоволеності учнів / учениць якістю навчальних занять з української мови та української літератури (відповіді учнів / учениць)

Рівнем викладання навчальних предметів з української мови та української літератури задоволені 85% опитаних батьків учнів / учениць (рис. 9). Однак, 45–46% батьків учнів / учениць оцінюють рівень знань своїх дітей з української мови та української літератури як середній (рис. 10).

Рис. 9. Рівень викладання учням / ученицям української мови та української літератури (відповіді батьків)

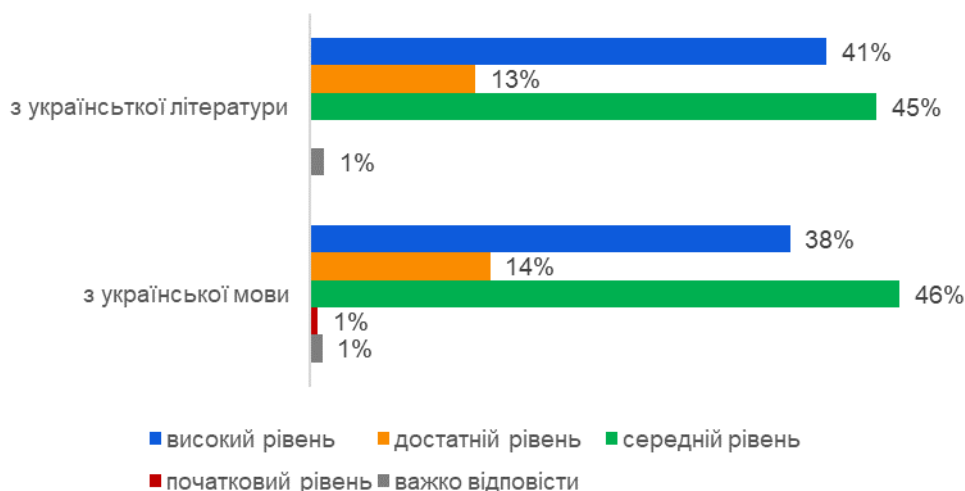

Рис. 10. Рівень знань з української мови та української літератури учнів / учениць (відповіді батьків)

Відповідно до статті 7 Закону України «Про освіту», у закладах освіти мовою освітнього процесу є державна мова. Використання державної мови є обов'язковим під час проведення навчальних занять, за винятком занять із навчальних предметів, які, згідно з освітньою програмою закладу освіти, викладаються іноземними мовами або мовами корінних народів і національних меншин. Державна мова використовується як у спілкуванні між вчителями, іншим персоналом закладу освіти та учнями / ученицями, так і між працівниками закладу освіти.

Переважна більшість вчителів під час освітнього процесу послуговуються виключно українською мовою. За результатами дослідження, 97% вчителів використовують тільки українську мову під час уроку, а 92% продовжують спілкуватися з учнями / ученицями українською мовою навіть на перервах. Щодо спілкування з батьками учнів / учениць, то 93% вчителів також підтримують розмову державною мовою. Такий підхід сприяє збереженню рідної мови, розвитку комунікативних навичок і національної свідомості серед учнів / учениць, а також збереженню та розвитку української мови в освітньому середовищі. Однак у спілкуванні з колегами по роботі тільки 88% вчителів підтримують розмову виключно державною мовою (рис. 11).

Рис. 11. Мова спілкування вчителів з учасниками освітнього процесу в освітньому середовищі (відповіді вчителів)

Водночас опитування школярів показало, що відсоток вчителів, які розмовляють під час уроку та на перервах виключно українською мовою, дещо

нижчий. Так, зокрема, 82% учнів / учениць зазначили, що вчителі спілкуються під час уроків тільки українською мовою, а 74% стверджують, що таке саме спілкування відбувається і під час перерви (рис. 12).

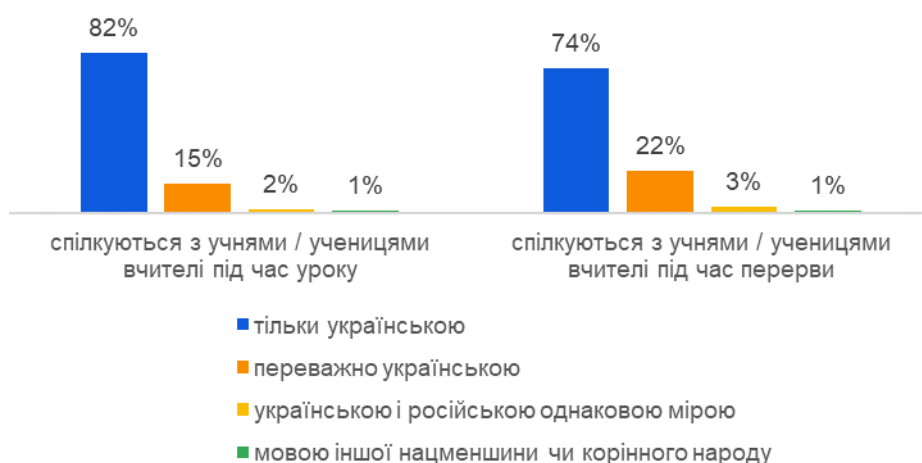

Рис. 12. Мова спілкування вчителів з учнями / ученицями (відповіді учнів / учениць)

93% батьків учнів / учениць впевнені, що вчителі завжди використовують українську мову під час уроків, а 50% впевнені, що спілкування українською мовою продовжується й після закінчення навчального процесу (рис. 13)¹.

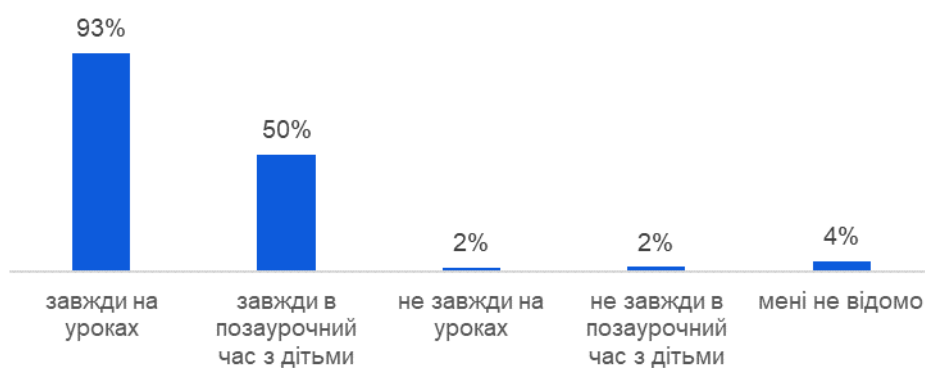

Рис. 13. Використання української мови вчителями (відповіді батьків)

За спостереженнями 75% вчителів, більшість учнів / учениць між собою на уроках спілкуються тільки українською мовою, що свідчить про суттєве переважання україномовного середовища. Проте 3% вчителів зауважили, що школярі послуговуються як українською мовою, так і російською. Натомість 7% вчителів зауважили, що на перервах кількість дітей, що розмовляють як українською, так і російською, зростає. Додатково зауважимо, що діти з міст менше говорять виключно українською мовою порівняно з їхніми однолітками із сільської місцевості (рис. 14).

¹ Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не становитиме 100%.

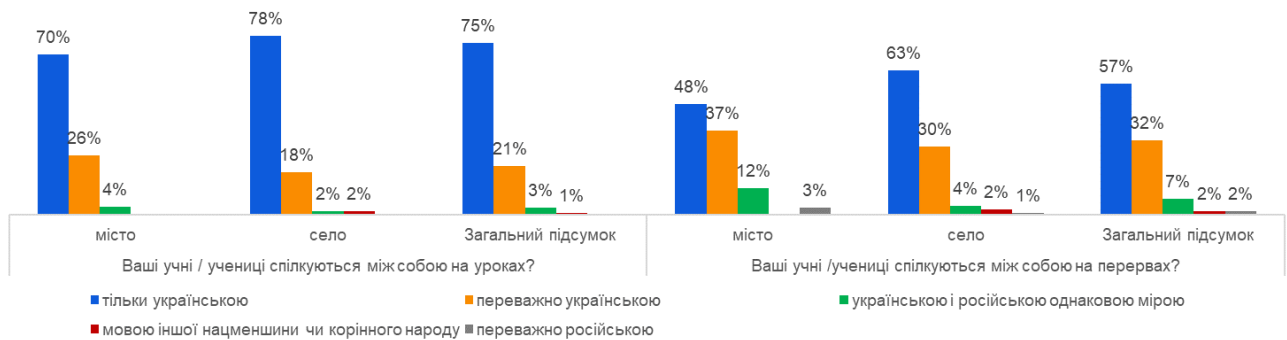

Рис. 14. Мова спілкування учнів / учениць між собою (відповіді вчителів)

З-поміж внутрішньо переміщених осіб більшість учнів / учениць активно використовують українську мову як під час навчального процесу, так і на перервах. Зокрема, 66% вчителів зазначили, що учні / учениці під час уроків використовують виключно українську мову, 38% – під час перерв, 30% – у позаурочний час. Також зауважимо, що 13% вчителів наголошують на однаковій мірі спілкування учнів / учениць українською та російською мовами на перервах, а 15% вчителів зазначили це щодо позаурочного часу. Про переважання російської мови наголосили до 6% вчителів (рис. 15).

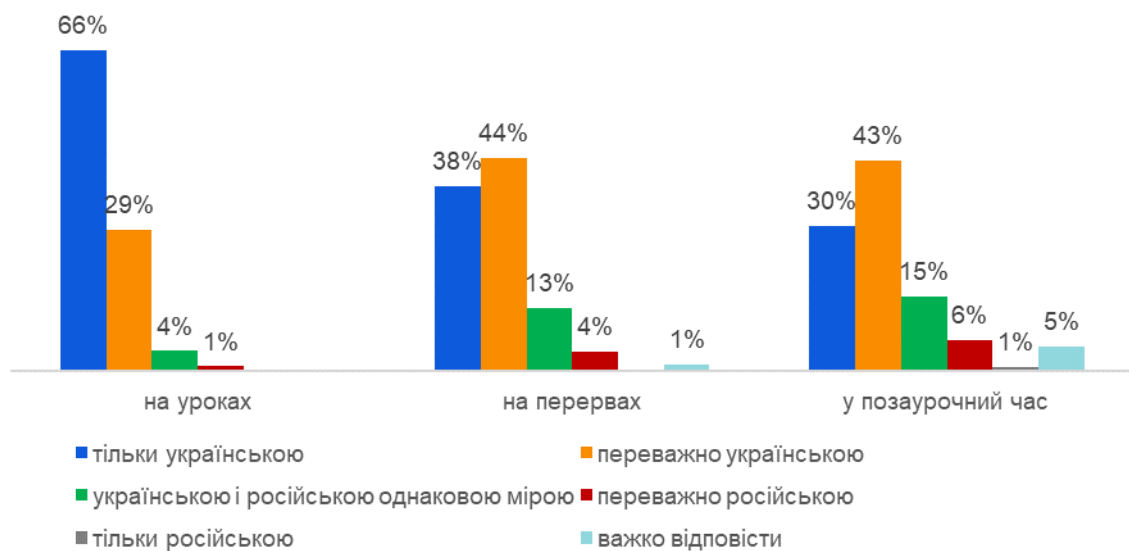

Рис. 15. Мова, якою розмовляють учні / учениці з-поміж внутрішньо переміщених осіб (відповіді вчителів)

Серед загальної кількості опитаних учнів / учениць, 7% старшокласників зазначили, що під час перерв розмовляють переважно російською мовою. Крім того, 14% старшокласників розмовляють як українською мовою, так і російською. Зауважимо, що 49% опитаних учнів / учениць спілкуються виключно українською мовою під час перерв, а 58% – під час уроків. Однак навіть під час уроків старшокласники підтримують розмову між собою як українською мовою, так і російською (рис. 16).

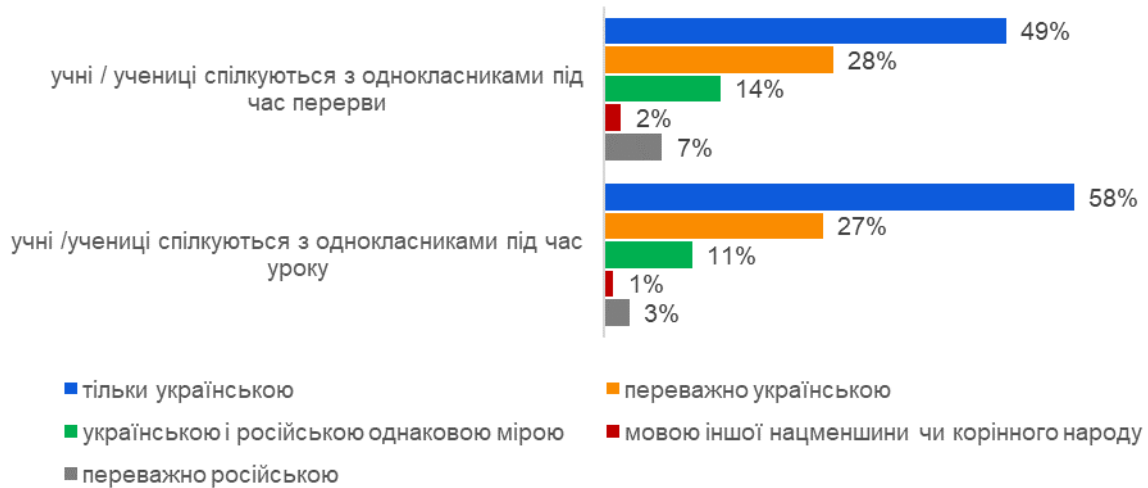

Рис. 16. Мова спілкування учнів / учениць між собою (відповіді учнів / учениць)

Вчителі застосовують різні методи та стратегії, щоби стимулювати учнів / учениць до використання української мови з метою збереження та розвитку національної мови, культури та ідентичності. Вони обирають цікаві методички навчання, проводять мовні ігри та долучають українськомовний матеріал, створюючи навчальну атмосферу, де українська мова є природним та неодмінним елементом навчального процесу. Чимало педагогів на власному прикладі показують, що українська мова є не тільки засобом спілкування, але й ключовим елементом формування культурного та мовного середовища. Вони активно заохочують своїх учнів, використовуючи українську мову як засіб вираження своїх думок, емоцій та ідей. Вони відчувають велику відповідальність перед майбутнім поколінням і старанно працюють над тим, щоби підтримати та розвинути в учнів любов і повагу до рідної мови.

Для підвищення рівня володіння українською мовою серед учнів / учениць вчителі та батьки висловлюють кілька пропозицій щодо запровадження змін в освітньому процесі. Основні ідеї містять:

1. Збільшення кількості годин, відведених на вивчення української мови та літератури. Вчителі та батьки учнів / учениць вважають, що це дозволить більше часу приділити вивченню граматики, орфографії, стилістики та аналізу літературних творів, а також сприятиме глибшому засвоєнню мовних навичок і розвитку літературної освіти учнів.
2. Запровадження факультативних занять і гуртків з української мови. Це надасть учням / ученицям додаткову можливість поглибити свої знання та навички в мові. Вони зможуть більше часу приділяти вивченню мовних аспектів, практикувати усне та писемне мовлення, а також досліджувати літературні твори. Це сприятиме розвитку їхнього інтересу до української мови, літератури та культури загалом. Такі факультативні заняття та гуртки стануть додатковим джерелом мотивації та збагачення знань учнів / учениць з української мови та літератури.
3. Удосконалення підручників з української мови та літератури. Вчителі та батьки учнів / учениць вважають, що оновлені підручники повинні бути зрозумілими та практичними, щоби стимулювати зацікавленість учнів / учениць у вивченні української мови та літератури. Вони мають враховувати сучасні методички навчання та надавати доступну

- інформацію, яка допоможе учням / ученицям засвоїти основні мовні норми, стилістичні вимоги та аналізувати літературні твори. Таке удосконалення підручників сприятиме ефективному викладанню та навчанню української мови та літератури у школах.
4. Запровадження факультативів для батьків учнів / учениць, щоби вони більше розмовляли в повсякденному житті з дітьми українською мовою. Факультативні заняття для батьків можуть містити такі різні активності, як рольові ігри, дискусії, спільне читання, що збільшить їхню впевненість у використанні української мови. Це сприятиме активному послуговуванню української мови в сімейному середовищі та розвитку комунікативних навичок учнів / учениць.
  5. Підвищення рівня володіння українською мовою педагогічних працівників. Це можна здійснити за допомогою організації додаткових навчальних курсів, семінарів і тренінгів для вчителів, щоби вони могли ознайомитись із сучасними методиками викладання, вивчити нові аспекти мови та літератури, а також отримати практичні поради та інструменти для ефективної роботи з учнями / ученицями. Підвищення рівня володіння українською мовою серед педагогічних працівників сприятиме вищій якості освіти та забезпеченню якісного викладання мови і літератури у школах.

МОВА В ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ

У повсякденному житті учасників освітнього процесу українська мова має велике значення, оскільки вона виконує не тільки роль комунікаційного інструменту, а й символізує національну самосвідомість. Використання української мови сприяє зміцненню національного духу, посиленню міжособистісних зв'язків і підтримці культурної спадщини. Вона є неодмінним елементом формування та розвитку національної ідентичності, яка передається через покоління. Збереження та розвиток української мови в повсякденному житті сприяють піднесенню національної культури та єднанню українського суспільства.

Більшість вчителів за межами закладу освіти продовжують спілкуватися українською мовою. Однак до 8% вчителів, особливо з міст, спілкуються з колегами та рідними як українською мовою, так і російською (рис. 17). Це свідчить про певну двомовність у середовищі деяких вчителів і показує потребу в підтримці та посиленні використання української мови серед педагогічної спільноти.

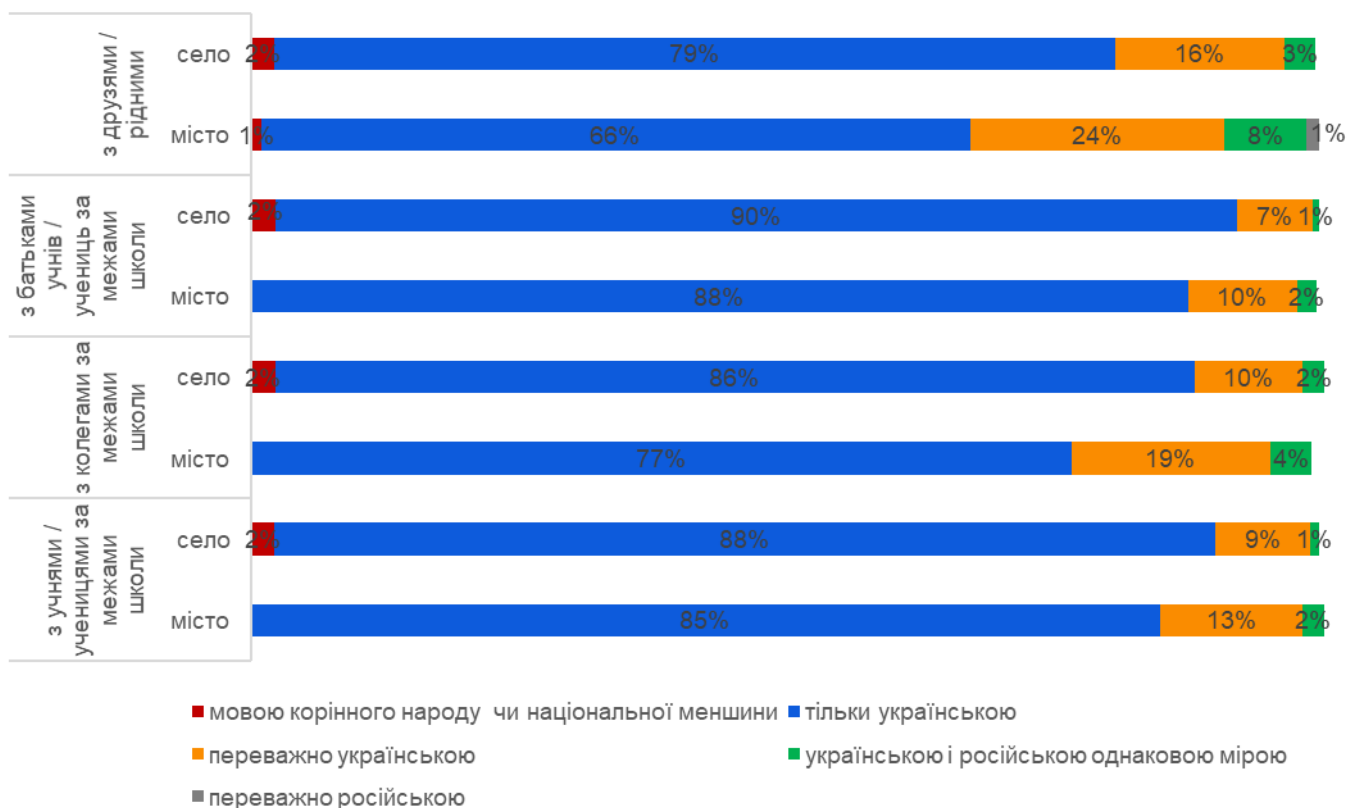

Рис. 17. Мова спілкування вчителів за межами закладу освіти (відповіді вчителів)

Якщо діти у школі активніше використовують державну мову, то за межами школи цей відсоток знижується. За результатами опитування, серед старшокласників близько 44–45% учнів / учениць із сіл та 36–37% учнів / учениць із міст спілкуються виключно українською мовою в колі друзів та вдома. Проте до 15–16% учнів / учениць із сіл та 20–22% учнів / учениць із міст спілкуються як українською мовою, так і російською однаковою мірою. Варто зазначити, що більшість дітей із міст (12–13%) виявили схильність послуговуватися переважно російською мовою вдома та в колі друзів (рис. 18).

Рис. 18. Мова спілкування учнів / учениць у повсякденному житті (відповіді учнів / учениць)

За результатами опитування, батьки учнів / учениць із міст підтверджують зменшення використання української мови їхніми дітьми вдома, у неформальному оточенні або серед своїх однолітків. Батьки дітей із сільської місцевості іншої думки, 63-68% з них повідомили, що їхні діти розмовляють у колі друзів і родині виключно українською мовою, тоді як 21-23% вказали, що діти переважно використовують українську мову (рис. 19).

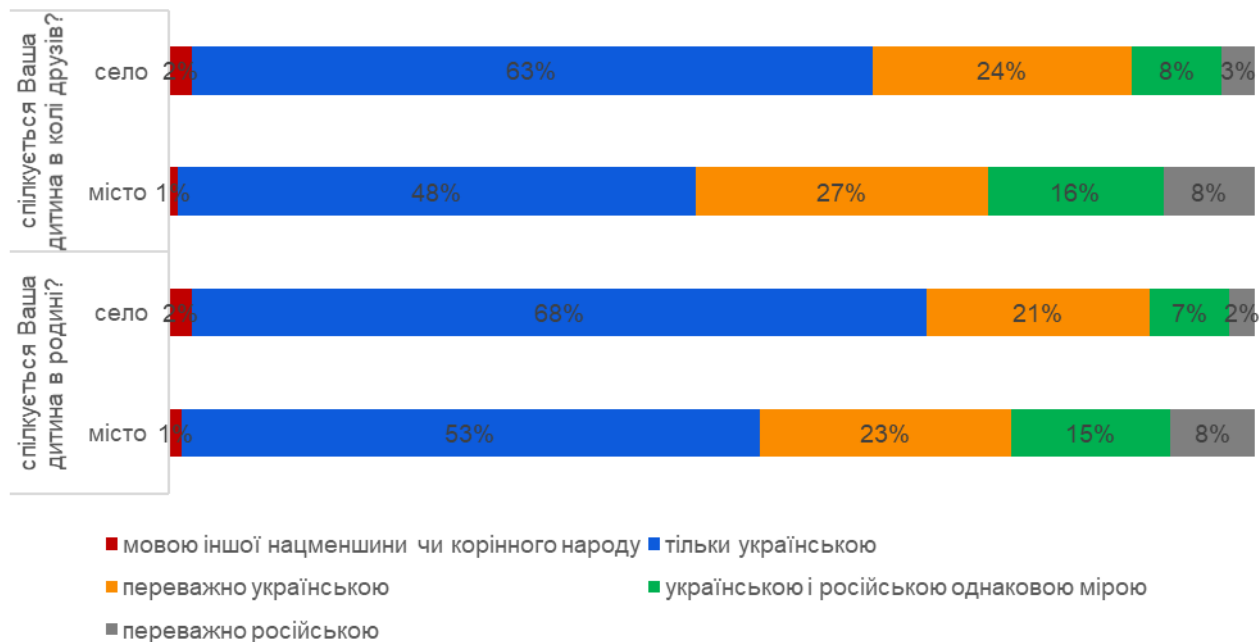

Рис. 19. Мова спілкування учнів / учениць у повсякденному житті (відповіді батьків)

Мова, якою спілкуються батьки в родині, має суттєвий вплив на мовний розвиток дітей. За результатами опитування, проведеного серед батьків учнів / учениць, виявлено, що більшість із них розмовляють зі своїми дітьми та на роботі українською мовою. Однак 14% респондентів зазначили, що в родинному колі спілкуються як українською мовою, так і російською однаковою мірою, а 7% використовують переважно російську (рис. 20). Ці дані відображаються на мовних звичках учнів / учениць, оскільки частка старшокласників у повсякденному житті спілкується не державною мовою.

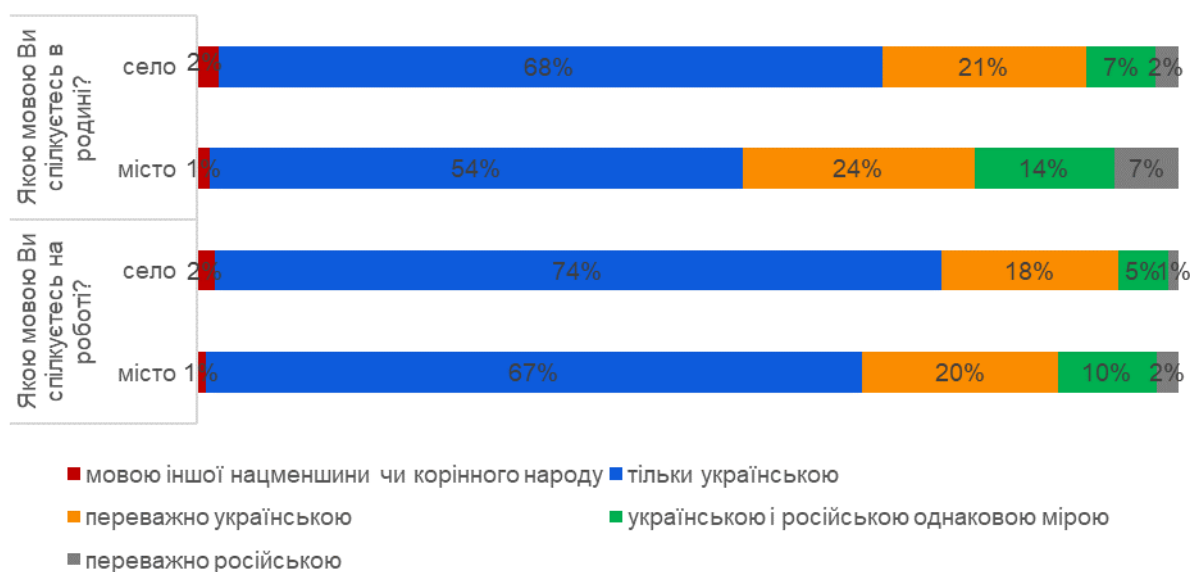

Рис. 20. Мова спілкування батьків учнів / учениць у повсякденному житті (відповіді батьків)

Якщо до наших респондентів підійде незнайома людина і почне розмовляти російською мовою, то 66% вчителів і 56% батьків учнів / учениць відповідатимуть виключно українською мовою. Водночас тільки 42% учнів / учениць зазначили, що відповідатимуть виключно українською мовою. Крім того, 19% учнів / учениць відповідатимуть як українською мовою, так і російською однаковою мірою, 8% – переважно російською, а 4% – виключно російською (рис. 21).

Діти проводять значну частину свого часу у школі, де державна мова, як правило, використовується як основна мова комунікації. Однак удома, у неформальному оточенні або серед своїх однолітків діти можуть більше використовувати мову, яка є поширеною або комфортнішою для них, наприклад російську.

Виявлені розбіжності у відповідях учителів, батьків та учнів / учениць наголошують на впливі родинного оточення та мовних звичок на вибір мови спілкування. Дані показують потребу у зміцненні ролі української мови в повсякденному житті та підтримці розвитку мовної компетенції учнів / учениць для збереження національної ідентичності та розширення мовних можливостей.

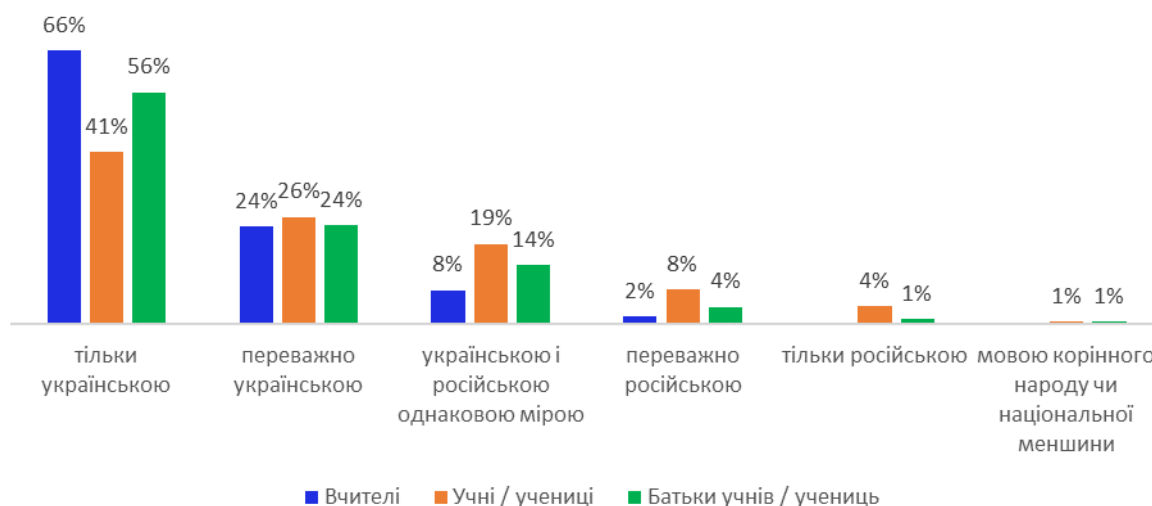

Рис. 21. Мова, якою респонденти відповідатимуть російськомовному співрозмовнику

Учасники освітнього процесу активно використовують Інтернет як засіб комунікації та джерело інформації. Вибір мови спілкування та контенту в Інтернеті відіграє важливу роль у їхньому повсякденному житті. За результатами опитування старшокласників, 62% учнів / учениць вважають, що мова медіапростору має велике значення (торік цей відсоток становив 43%). Крім того, варто зауважити, що вони також стали свідомішими щодо підтримки українського медіапростору. Половина опитаних (50%) заявили, що почали краще сприймати інформацію в Інтернеті українською мовою (торік тільки 34% зазначали, що споживають виключно україномовний контент).

Результати дослідження показують тенденцію до збільшення використання української мови учнями / ученицями під час перебування в Інтернеті. Порівняно з попереднім роком цей приріст становить 17%, тобто більше дітей почали використовувати україномовний контент і на 9% більше спілкуватися виключно українською мовою. Крім того, спостерігається

зниження використання російськомовного контенту. Якщо торік 17% послугоувалися переважно російськомовним контентом, то цьогоріч цей відсоток скоротився до 7% (рис. 22). Така позитивна тенденція свідчить про зростання інтересу та підтримку вітчизняної мови серед молодого покоління. Зниження використання російськомовного контенту також вказує на зміни в мовних уподобаннях.

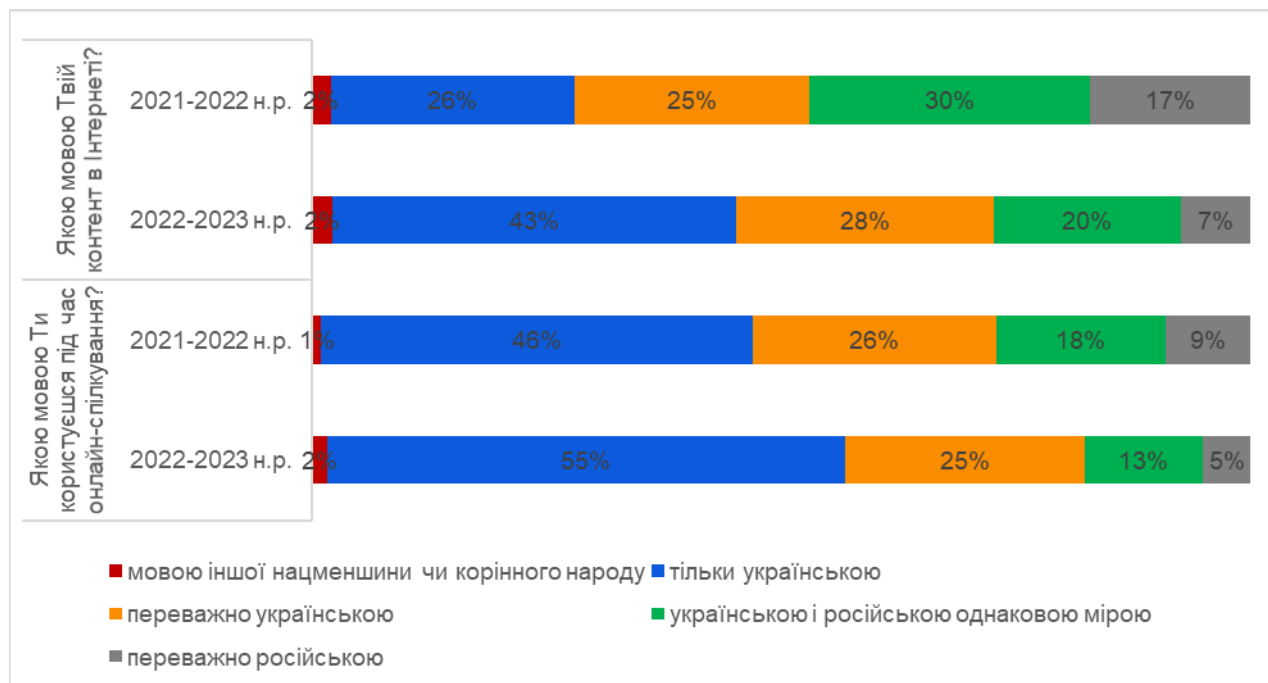

Рис. 22. Мова спілкування та контенту в Інтернеті учнів / учениць (відповіді учнів / учениць)

Позитивну тенденцію використання української мови під час спілкування в мережі Інтернет можна спостерігати не лише серед учнів / учениць, а й серед педагогів і батьків. Порівняно з минулим роком відзначається зростання на 19% у вчителів і на 19% у батьків учнів / учениць, які почали спілкуватися виключно українською мовою в онлайн-середовищі (рис. 23, 24).

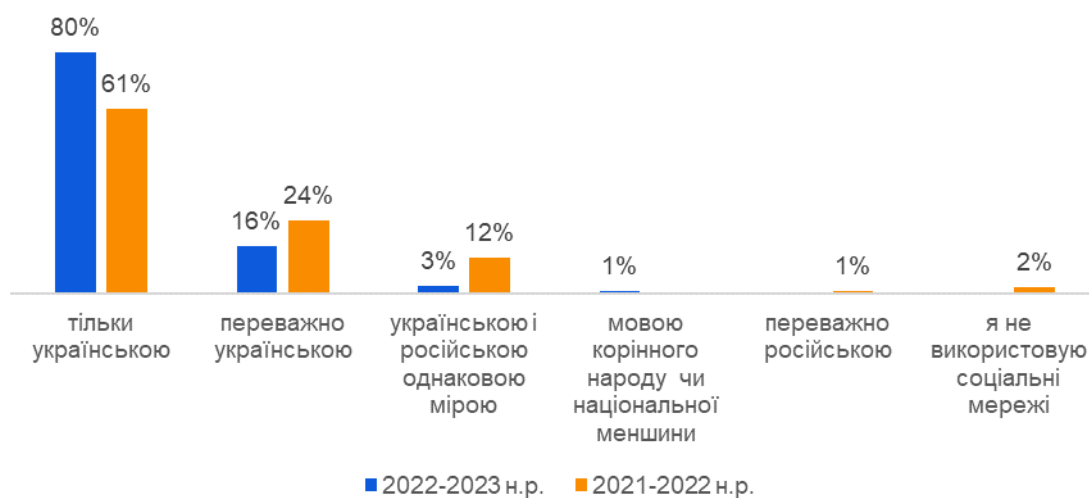

Рис. 23. Мова, якою спілкуються вчителі в Інтернеті (відповіді вчителів)

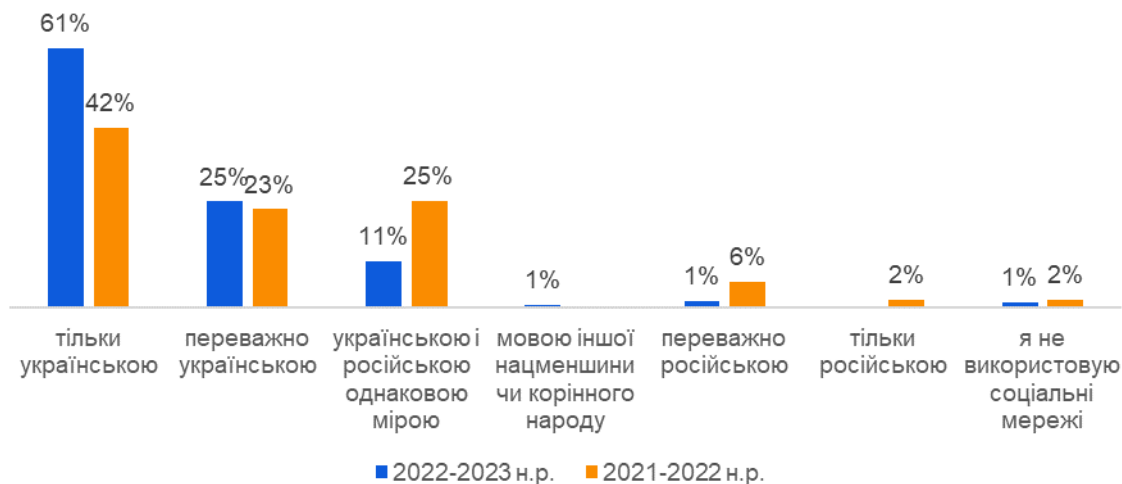

Рис. 24. Мова, якою спілкуються батьки учнів / учениць в Інтернеті (відповіді батьків)

У контексті нашого дослідження передбачалась можливість для респондентів оцінити рівень володіння українською мовою всіх учасників освітнього процесу. Результати показали (рис. 25, 26, 27), що всі учасники опитування однотайно високо оцінили рівень володіння українською мовою вчителями. Так, 92% старшокласників і 88% їхніх батьків високо оцінили рівень володіння українською мовою вчителів. Крім того, 95% педагогів також дали позитивну оцінку своєму володінню українською мовою, а 91% оцінили високим рівнем володіння українською мовою своїх колег.

Попри високу оцінку свого рівня володіння українською мовою, яку дали собі батьки старшокласників (73%) (рис. 26), вчителі іншої думки (рис. 27): тільки 48% із них зазначили, що батьки учнів / учениць вільно володіють державною мовою, а 46% вважають, що вони мають середній рівень. До того ж, педагоги ставляться скептично до рівня володіння українською мовою своїх учнів / учениць. Відтак 52% оцінили знання дітей рівнем вільного володіння, а 45% – середнім рівнем.

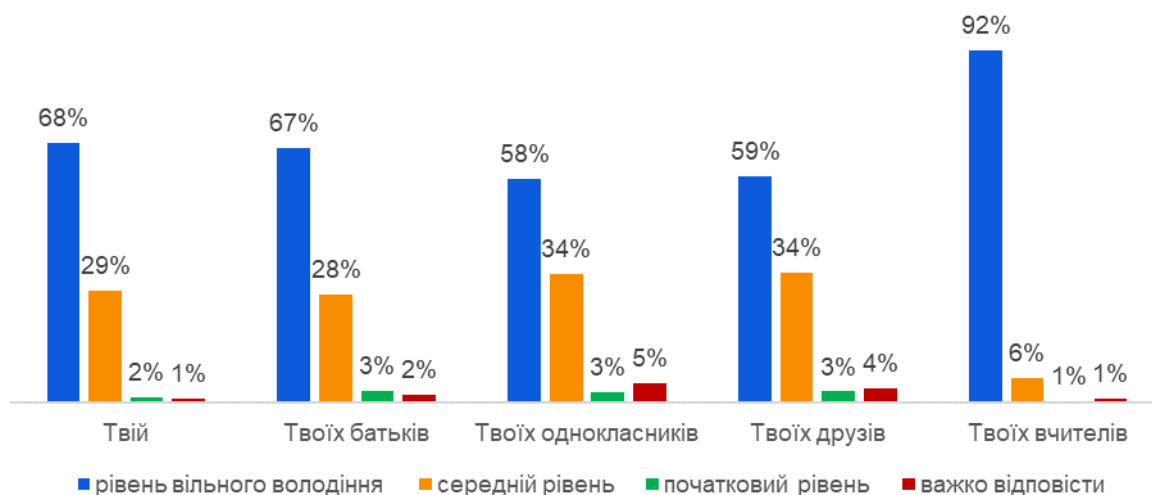

Рис. 25. Рівень володіння українською мовою середовища учнів / учениць (відповіді учнів / учениць)

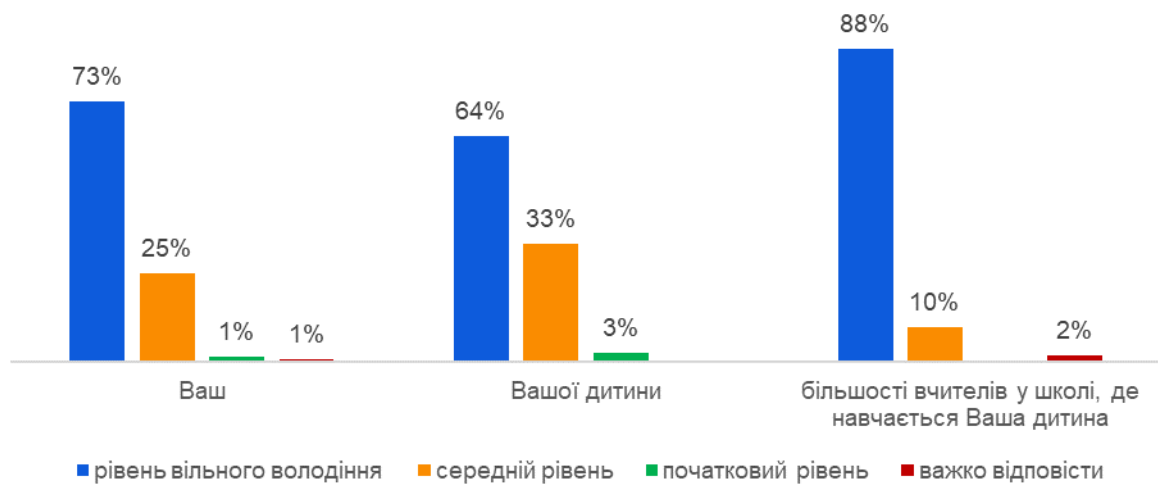

Рис. 26. Рівень володіння українською мовою середовища батьків учнів / учениць (відповіді батьків)

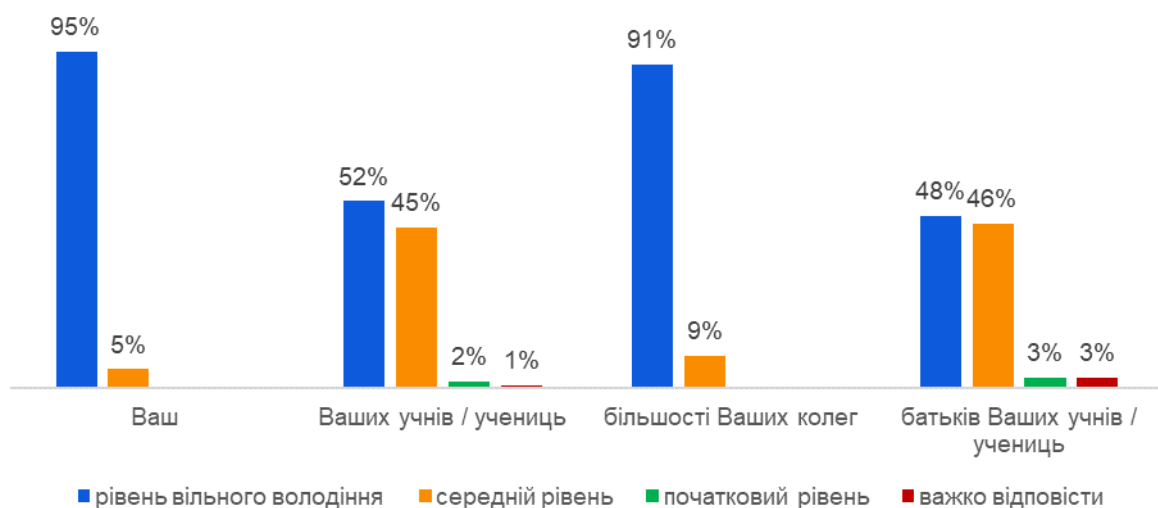

Рис. 27. Рівень володіння українською мовою середовища вчителів (відповіді вчителів)

Важливо зазначити, що рівень володіння українською мовою серед усіх учасників освітнього процесу залишився майже незмінним порівняно з попереднім навчальним роком. Проте вчителі виявили трохи більшу обережність щодо оцінки рівня володіння українською мовою своїх учнів / учениць. На думку вчителів, 9% учнів / учениць зазнали певного зниження рівня володіння українською мовою, перейшовши з вільного на середній (рис. 28). Ці дані вказують на потребу удосконалення та підвищення рівня знань з української мови в учнів / учениць. Вчителі, батьки та інші учасники освітнього процесу мають спільними зусиллями працювати над підвищенням мовної компетентності та покращенням володіння українською мовою серед учнів / учениць. Належна увага до розвитку мовних навичок дітей є важливим аспектом формування національної ідентичності та підтримки рідної мови.

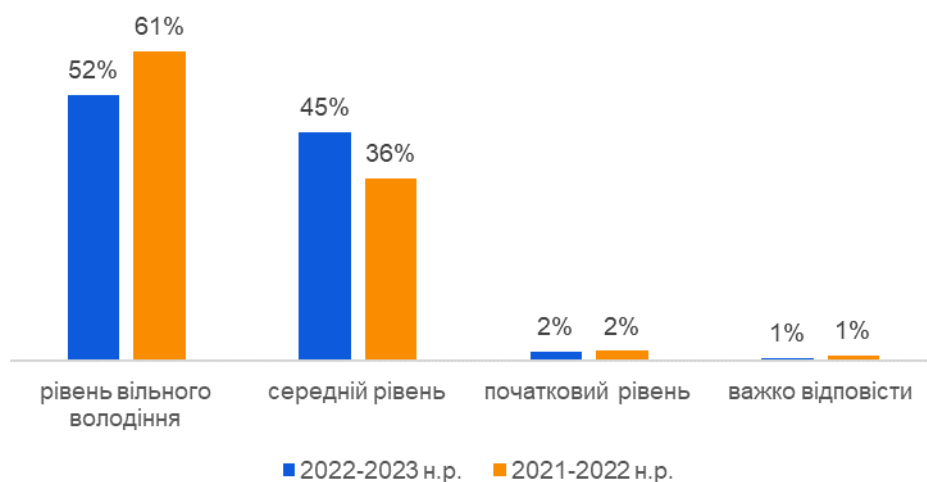

Рис. 28. Порівняння за два роки рівня володіння державною мовою учнів / учениць (відповіді вчителів)

Українська мова є національним скарбом нашої країни, але потрібно враховувати чинники, які можуть ускладнювати її використання в усіх сферах життя. За даними дослідженнями, 60% вчителів вважають, що найнегативніший вплив на використання української мови учнями / ученицями має мова контенту в Інтернеті та соціальних мережах, якою вони послуговуються. Крім того, 41% вчителів зазначають, що учні / учениці в сім'ї розмовляють російською мовою, а 29% вбачають звичку дітей спілкуватися мовою, яка не є державною. Відсоток вчителів, які вважають, що їхні учні / учениці мають недостатній рівень володіння українською мовою, становить 26%, тоді як тільки 25% вчителів зауважують, що діти спілкуються виключно державною мовою (рис. 29)².

Рис. 29. Чинники, які негативно впливають на використання учнями / ученицями державної мови в усіх сферах життя (відповіді вчителів)

За результатами опитування, 65% батьків учнів / учениць не вбачають жодних обмежень, які б стримували їхніх дітей у використанні державної мови, вважаючи, що діти спілкуються виключно українською мовою. 18% згодні з педагогами, що діти споживають контент в Інтернеті російською мовою, а 15% зазначили, що поза школою вони теж спілкуються російською мовою. До того ж

² Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не становитиме 100%.

10% батьків учнів / учениць визнали, що один із чинників, що впливає на невикористання української мови, є спілкування в родині не державною мовою (рис. 30)³.

Рис. 30. Чинники, які негативно впливають на використання учнями / ученицями державної мови в усіх сферах життя (відповіді батьків)

Серед чинників, які негативно впливають на використання учнями / ученицями державної мови в усіх сферах життя, 33% старшокласників зазначили звичку спілкуватися не державною мовою, тоді як 17% вказали на недостатній рівень володіння українською мовою. Серед відкритих відповідей діти зазначали, що в повсякденному житті вони звикли розмовляти суржиком. Однак 46% опитаних учнів / учениць вказали, що послуговуються українською мовою в усіх сферах життя (рис. 31)⁴. Серед відкритих відповідей старшокласники зазначили, що в їхньому середовищі, а також у родині, є ті, хто розмовляє російською мовою та / або суржиком, що негативно впливає на їхнє володіння українською мовою в усіх сферах життя.

Рис. 31. Чинники, які негативно впливають на використання учнями / ученицями державної мови в усіх сферах життя (відповіді учнів / учениць)

³ Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не становитиме 100%.

⁴ Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не становитиме 100%.

Ураховуючи всі ці чинники, важливо підтримувати та посилювати використання української мови в усіх сферах життя, надаючи перевагу державній мові в Інтернеті та соціальних мережах, усвідомлюючи важливість спілкування українською мовою в сім'ї та підвищуючи належний рівень мовної освіти. Посилення мовної самосвідомості серед учнів, батьків і вчителів допоможе зміцнити роль української мови в нашому суспільстві та зберегти національну ідентичність.

ОСВІТНІ ПЛАТФОРМИ / КУРСИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

За результатами опитування старшокласників було встановлено, що 72% учнів / учениць висловили бажання додатково вивчати або покращувати свої знання з української мови (рис. 32). Проте тільки 34% учнів / учениць зазначили, що скористалися такою можливістю. Крім того, протягом 2022–2023 навчального року, за спостереженнями вчителів (51%), учні / учениці активно користувалися навчальними платформами для вивчення української мови. Однак тільки 30% батьків учнів / учениць, на думку вчителів, виявили зацікавленість освітніми платформами для вивчення української мови.

До того ж опитування батьків старшокласників показало, що тільки 21% батьків учнів / учениць повідомили про використання їхніми дітьми платформ для вивчення української мови, а 13% зазначили, що самі користувалися цими ресурсами. Такий низький відсоток може свідчити про те, що діти не завжди інформували батьків про додаткове вивчення та / або покращення своїх знань з української мови (рис. 33).

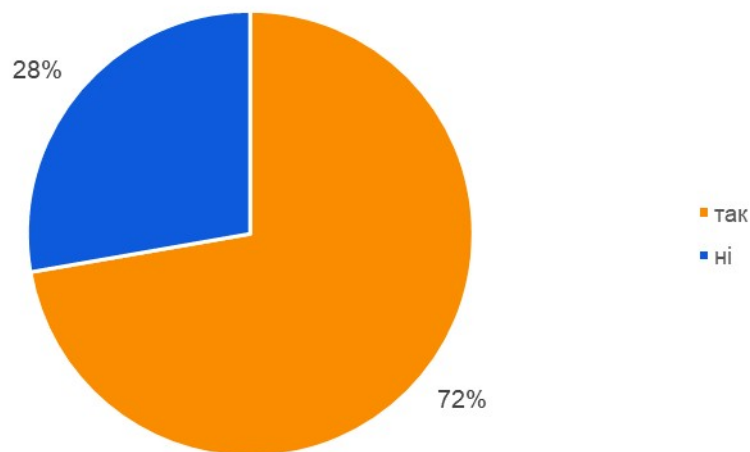

Рис. 32. Бажання учнів / учениць додатково вивчати українську мову та / або удосконалити її знання (відповіді учнів / учениць)

Рис. 33. Використання учасниками освітнього процесу курсів / платформ з вивчення українською мови

Попри невисоку статистику використання освітніх платформ / курсів із вивчення та / або вдосконалення знань з української мови 94% вчителів і 88% батьків учнів / учениць вважають, що потрібно й надалі розвивати таку мережу освітніх платформ / курсів. Оскільки ресурси мають великий потенціал для збагачення словникового запасу, покращення граматичних навичок і розвитку мовленнєвих умінь старшокласників. Таким чином, вони підтверджують, що використання освітніх платформ і курсів є класичним елементом у досягненні високого рівня володіння українською мовою.

На думку старшокласників (51%), для вдосконалення рівня знань з української мови, окрім освітніх платформ і курсів, потрібно перебувати в україномовному середовищі, а 45% зазначили, що соціальні мережі мають бути українською мовою. Ще 43% вважають, що всі застосунки та налаштування на гаджетах також мають бути українською мовою (рис. 34)⁵. Крім того, серед відкритих відповідей старшокласники зазначили потребу читання україномовних книжок, перегляду україномовних фільмів і передач, прослуховування україномовних виконавців тощо.

Рис. 34. Фактори, що можуть поліпшити опанування української мови (відповіді учнів / учениць)

⁵ Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не становитиме 100%.

ВИСНОВКИ

Дослідження показало позитивну динаміку щодо забезпечення функціонування української мови в освітньому процесі ЗЗСО.

Так, за останній навчальний рік покращилася тенденція щодо використання української мови в освітньому процесі. Порівняно з попереднім роком зросло використання україномовних матеріалів учителями з 82% до 93%. Залучення російськомовних матеріалів на уроках знизилося з 4% до 0%. Це свідчить про поступове зміцнення ролі української мови як основної мови навчання.

Задоволеність батьків забезпеченням функціонування державної мови в освітніх закладах зросла з 87% до 93%. Вони підтверджують, що уроки проводяться тільки українською мовою.

Учні / учениці мають достатню кількість уроків з української мови та української літератури. Більшість старшокласників підтверджують, що вони відвідують від 2 до 4 занять на тиждень із цих предметів.

Попри те, що учні / учениці задоволені достатньою кількістю занять з української мови та літератури, рівень їхніх навчальних досягнень із цих предметів залишається під питанням. Адже 41% батьків не задоволені рівнем знань своїх дітей з української мови та 46% з української літератури, оцінюючи рівень знань своїх дітей як середній.

Протягом останнього навчального року спостерігається позитивна динаміка серед учнів / учениць щодо вибору мови контенту в Інтернеті:

- кількість опитаних школярів (62%) вважають мову контенту важливою, що є значним зростанням порівняно з минулим роком, коли цей відсоток становив 43%;
- на 16% зросла кількість дітей, які краще сприймають україномовний контент;
- на 17% більше дітей почали використовувати україномовний контент;
- на 9% більше дітей почали спілкуватися онлайн виключно українською мовою;
- на 10% менше дітей споживають російськомовний контент;
- на 19%, порівняно з минулим роком, збільшилось використання української мови в Інтернеті батьками учнів / учениць і вчителями.

Результати дослідження свідчать про позитивну тенденцію до зростання вибору української мови серед учнів / учениць під час їхнього перебування в Інтернеті. За останній рік спостерігається збільшення використання української мови як в контенті, так і в комунікації. Це свідчить про підвищення інтересу та підтримку державної мови серед молоді. Зниження використання російськомовного контенту також вказує на позитивні зміни в мовних уподобаннях. Отримані дані є підґрунтям для подальшого розвитку та підтримки української мови серед учнів / учениць, а також для сприяння її використанню в цифровому середовищі.

Результати дослідження засвідчують, що вивчення само- та взаємооцінки рівня володіння державною мовою учасниками освітнього процесу виявили позитивні тенденції. Високо оцінили рівень володіння українською мовою вчителями 92% учнів / учениць і 88% їхніх батьків. Крім того, 95% педагогів також високо оцінили своє володіння українською мовою, а 91% дали високий рівень володіння українською мовою своїм колегам.

Є розбіжності між оцінками мовних навичок батьків і вчителів. 73% батьків учнів / учениць високо оцінили свої знання з українською мови. Однак тільки

48% вчителів вважають, що батьки вільно володіють державною мовою, а 46% стверджують, що вони мають середній рівень. Стосовно учнів / учениць, то 52% оцінили знання дітей рівнем вільного володіння, тоді як 45% вчителів вважають, що учні / учениці мають середній рівень володіння українською мовою.

Серед чинників, які перешкоджають використанню державної мови учасниками освітнього процесу в повсякденні:

- мова контенту в Інтернеті (60% педагогів і 18% батьків учнів / учениць);
- вплив російськомовного середовища (15% батьків зазначили, що поза школою діти спілкуються з іншими людьми російською, 29% вчителів зазначили, що діти мають звичку розмовляти російською, також про це зазначили 33% учнів / учениць; 14% вчителів і 15% учнів / учениць наголосили про відсутнє середовище, де діти можуть вільно спілкуватися українською, а 11% старшокласників зауважили про упереджене ставлення свого оточення до української мови);
- звичка спілкуватися російською мовою в родині (41% вчителів, 10% батьків і 12% учнів / учениць);
- на недостатній рівень володіння українською мовою вказали 26% вчителів і 17% учнів / учениць.

Результати дослідження рівня мотивації учасників освітнього процесу для удосконалення знань з української мови показали, що 72% учнів / учениць висловили бажання додатково розвивати або покращувати свої знання з української мови. Однак тільки 34% із них фактично скористалися такою можливістю. Меншу зацікавленість в освітніх платформах мали батьки, тільки 13% з них удосконалювали свої знання з української мови.

Попри невисоку статистику використання освітніх платформ / курсів із вивчення та / або вдосконалення знань з української мови 94% вчителів і 88% батьків учнів / учениць вважають, що потрібно й надалі розвивати таку мережу освітніх платформ / курсів, адже це є класичним елементом у досягненні високого рівня володіння українською мовою.

Для підвищення рівня володіння українською мовою, на думку учнів / учениць:

- треба перебувати в україномовному середовищі;
- соціальні мережі мають бути україномовні;
- застосунки та налаштування на гаджетах мають бути україномовні;
- літературне читання має відбуватися українською мовою.

Для підвищення рівня володіння українською мовою, на думку вчителів і батьків, треба:

- збільшити кількість годин для вивчення української мови та літератури;
- запровадити факультативні заняття та гуртки з української мови;
- удосконалити підручники з української мови та літератури;
- запровадити факультативи для батьків учнів / учениць, щоби вони більше спілкувалися в повсякденному житті з дітьми українською мовою;
- підвищити рівень володіння українською мовою педагогічних працівників.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Засновникам ЗЗСО:

- забезпечити належне фінансування для підтримки розроблення та видання якісних україномовних навчальних матеріалів;
- заохочувати директорів ЗЗСО проводити більшу кількість заходів із популяризації державної мови;
- підтримувати ініціативу учасників освітнього процесу щодо розширення мережі курсів і донесення інформації про їх наявність суспільству.

2. ІППО:

- посилити підготовку вчителів з української мови та української літератури шляхом організації додаткових курсів, тренінгів і семінарів.

3. Державній службі якості освіти України та її територіальним органам:

- посилити роботи щодо популяризації освітніх платформ і курсів для вивчення української мови серед учасників освітнього процесу;
- під час проведення зовнішнього оцінювання якості освітньої програми, розробленої не на основі типової освітньої програми (другий етап експертизи) вивчити стан дотримання мовного законодавства у закладах загальної середньої освіти, які реалізують дану освітню програму;
- підтримувати громадські ініціативи щодо створення таких курсів / платформ громадськими організаціями, закладами вищої освіти та іншими освітніми установами.

4. ЗЗСО:

- ініціювати розвиток інтерактивних методик викладання, що сприяють активній участі учнів / учениць у процесі вивчення української мови та української літератури;
- створити сприятливе мовне середовище у ЗЗСО, де українська мова була б популярною та використовувалася як мова спілкування не тільки на уроках, але й у побуті та позаурочних заходах.